

Люмах І. П., ст. магістратури педагогічного факультету; науковий керівник – Мельничук Л.Б., к.пед.н., доцент (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука)

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАТИЧНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

***Анотація.** У статті обґрунтовано актуальність проблеми формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів. Проаналізовано термінологічні дефініції понять «інформатичні компетентності», «інформатичні компетентності вчителів початкових класів». Зазначено та охарактеризовано відмінності між поняттями «інформаційна компетентність» й «інформатична компетентність», визначено їх змістову сутність. Виокремлено та обґрунтовано стадії формування інформатичних компетентностей (становлення, активного розвитку, саморозвитку). Окреслено низку педагогічних чинників ефективності формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів. Визначено та обґрунтовано педагогічні умови, що сприяють формуванню інформатичних компетентностей майбутніх вчителів початкових класів в умовах закладу вищої освіти.*

***Ключові слова:** компетентність, інформатичні компетентності, майбутні вчителі початкової школи, інформаційні комп'ютерні технології.*

***Abstract.** The urgency of the problem formation of computer competences at future primary school teachers is substantiated in the article. Terminological definitions of the concepts «information competences», «information competences of primary school teachers» are analyzed. The differences between the concepts of «information competence» and «informative competence» are noted and characterized, their semantic essence is determined. The stages of formation of information competencies (formation, active development, self-development) are singled out and substantiated. A number of pedagogical factors efficiency of formation about computer competences of future teachers of initial classes are outlined. The pedagogical conditions that contribute to the formation of information competencies at future primary school teachers in a higher education institution are identified and substantiated.*

***Key words:** competence, informative competences, future primary school teachers, information computer technologies.*

В умовах інформатизації освіти та формування інформаційного освітнього простору підвищуються вимоги до рівня інформатичних компете-

нтностей учителів початкової школи. Це зумовлює на сьогоднішньому етапі актуальність завдання вищої педагогічної школи з підготовки компетентного, конкурентноздатного на ринку праці фахівця, здатного самостійно та творчо вирішувати професійні завдання.

На жаль, на сьогодні існує невідповідність між потенційними можливостями, які надають сучасні електронні ресурси, та неготовністю вчителів початкової школи їх використовувати. Водночас сучасні тенденції освіти передбачають використання різноманітних форм, типів та рівнів навчальної діяльності, яка має бути спрямована на подолання головної суперечності сучасної системи освіти – суперечності між стрімкими темпами збільшення обсягів інформації у світі та обмеженими можливостями їх засвоєння людиною. Це спонукає освітні заклади формувати в майбутніх учителів початкових класів уміння отримувати інформацію з різних джерел: як традиційних (підручники, навчально-методична література), так і електронних ресурсів (засобів спілкування, дистанційного навчання та ін.), критично її оцінювати, опрацьовувати і творчо використовувати під час навчального процесу [1].

Аналіз та узагальнення результатів наукових досліджень та змісту підготовки майбутніх учителів початкових класів у закладах вищої освіти переконливо доводять актуальність проблеми формування інформатичних компетентностей учителів початкової школи. Концептуальні засади інформатизації вищої освіти розкрито в працях В. Бикова, А. Єршова, М. Жалдака, М. Кадемії, О. Шиман та ін.

Особливості професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів в умовах інформатизації освіти стали предметом досліджень В. Денисенко, А. Коломієць, Г. Лаврентьевої, Н. Хміль та ін.

У сучасних педагогічних дослідженнях В. Барановської, Н. Воропай, В. Коткової, Д. Мазохи, Л. Петухової, О. Співаковського, І. Шапошнікової та ін. висвітлені окремі аспекти формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів як провідної складової фахової компетентності. Водночас здійснені дослідження не висчерпують усіх аспектів технологічної побудови навчально-виховного процесу щодо оновлення підготовки вчителя початкових класів за рахунок системного впровадження інформаційно-комунікаційних технологій. Традиційні підходи до вивчення дисциплін сьогодні вже недостатньо узгоджуються з новою парадигмою й доктриною розвитку освіти України у ХХІ столітті, зокрема не підвищують ефективність процесу навчання і творчого мислення студентів, не сприяють формуванню умінь працювати в умовах комп'ютерно-орієнтованого інформаційно-комунікаційного середовища [2].

Метою статті є теоретичне обґрунтування особливостей формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкової школи.

В умовах інформатизації освіти змінюються цільові засади професійної підготовки фахівців, уявлення про природу знання, місце і роль педагога.

Учитель початкових класів є ключовою фігурою освіти, адже від його компетентності, професіоналізму, креативності, активності, мобільності, бажання й уміння працювати по-новому залежить, як швидко відбуватимуться зміни в освіті, чи відповідатиме початкова школа сучасним вимогам, чи зможе підготувати молодшого школяра до подальшого розвитку, навчання й виховання в основній та старшій школі.

Сучасний учитель початкових класів повинен володіти прийомами роботи в мережі Інтернет, ефективно використовувати інформаційні ресурси в професійній діяльності, уміти самостійно шукати, збирати й продукувати інформацію, упроваджувати ІКТ у навчальний процес початкової школи та ін., отже мати високий рівень сформованості інформатичної компетентності.

Отже, якість професійної підготовки майбутніх фахівців в галузі початкової освіти залежить від того, наскільки ефективно відбувається процес формування ключових компетентностей, зокрема, інформатичних, чи є у студентів потреба у фахових знаннях, наскільки вони усвідомлюють необхідність відповідних навичок для професійної досконалості.

Інформатизація освіти вимагає нових підходів до розробки методів, засобів та форм професійної підготовки майбутніх фахівців початкової освіти, створення потужної інформаційної інфраструктури з розвиненим інформаційно-комунікаційним педагогічним середовищем. Ядром фахової підготовки майбутніх учителів початкових класів, безумовно, повинен бути її зміст, фундаментальність, однак слід враховувати ті зміни, які відбулися в суспільстві, і зміни, пов'язані з науково-технічним прогресом й інформатизацією. Індикаторами результатів освіти мають стати інформатичні компетентності, що визначають готовність випускника до професійної діяльності, до життя в інформаційному суспільстві [2].

На думку В. В. Коткової, Л. Є. Петухової, О. В. Співаковського, інформатичні компетентності входять до складу ключових компетентностей, які дозволяють вчителю початкових класів приймати ефективні рішення в професійно-педагогічній діяльності в умовах сучасної інноваційної політики. Інформатичні компетентності конструктивного використання ІКТ у всіх без винятку компонентах практичної діяльності вчителя дають змогу оптимізувати процес навчання й виховання в школі, сприяють вихованню інформатичної культури школярів і підготовки їх до життєдіяльності в інформаційному суспільстві [3, с. 45].

Так, Л. Є. Петухова поняття «інформатичні компетентності учителя початкових класів» розглядає як системний обсяг знань, умінь і навичок набуття, перетворення, передавання та використання інформації у різних галузях людської діяльності для якісного виконання професійних функцій. Дослідниця обґрунтувала структуру інформатичних компетентностей, у якій принциповим є виділення фундаментальних сутностей, що формуються переважно під впливом зовнішніх факторів (знання, навички, вміння, цінності,

мотивація) і сутностей, які базуються на здібностях і задатках особистості та формуються переважно під впливом внутрішніх факторів (мотивація, комунікабельність, здатність до синергетичних проявів, адаптації, масштабування та інтерпретації, саморозвитку, інтеграції, перенесення знань із однієї галузі в іншу) [4, с. 273].

У свою чергу, В. В. Коткова під інформатичними компетентностями майбутніх учителів початкової школи розуміє комплексну характеристику системи знань, умінь і навичок набуття і трансформації інформації в професійно-педагогічній діяльності, особистісні якості педагога, що в сукупності дозволяє йому ефективно здійснювати професійну діяльність з усвідомленим передбаченням її наслідків і постійним професійним саморозвитком [5].

Натомість Є. В. Долинський, В. П. Юркова, акцентуючи увагу на розмежуванні понять «інформаційна компетентність» й «інформатична компетентність», зазначають, що відмінність між цими поняттями полягає в тих завданнях та проблемах, які розв'язуються, а також рівнях їхнього розв'язання. Інформаційна компетентність передбачає роботу лише з інформацією в різних формах її подання взагалі, у тому числі із сучасними інформаційними технологіями, а інформатична компетентність – це і робота з комп'ютерною технікою, і розуміння технологій роботи з конкретними програмними продуктами в процесі професійної діяльності, й основне – освоєння студентами фундаментальних понять сучасної інформатики [6].

У цьому контексті, О. М. Спірін вважає, що для визначення поняття «інформатична компетентність» варто скористатися поняттям «інформатика». Під інформатичною компетентністю вчений розуміє підтверджену здатність особистості задовольнити власні індивідуальні потреби і суспільні вимоги щодо формування професійно-спеціалізованих компетентностей людини в галузі інформатики [7].

Узагальнення існуючих підходів до досліджуваної проблеми надало можливість визначити, що інформатична компетентність є провідною складовою фахової компетентності вчителя початкової школи, яка включає знання, уміння і навички набуття й трансформації інформації в педагогічній діяльності для якісного виконання професійних функцій.

Вимоги інформаційного суспільства до підготовки вчителя початкових класів як високопрофесійного фахівця, здатного до ефективної педагогічної діяльності, спричиняють необхідність розробки нових підходів, форм і методів формування інформатичних компетентностей майбутніх фахівців початкової освіти.

У цьому зв'язку М. С. Головань вважає, що процес формування системи інформатичних компетентностей проходить три стадії:

1) стадія становлення (засвоєння студентами знань з інформатики та інформаційних технологій, формування позитивного ставлення до інформатичної діяльності);

2) стадія активного розвитку (осмислене оперування уміннями та знаннями з інформатики та інформаційних технологій, формування потреби в самореалізації в інформаційному середовищі);

3) стадія саморозвитку (розвиток самостійності, творчої активності, актуалізація потреби у саморозвитку).

Перші дві стадії розвитку відбуваються під час вивчення відповідних інформатичних дисциплін, третя стадія – під час вивчення різних профільних дисциплін, здійснення навчальних і наукових досліджень, професійної діяльності [8, с. 315–316].

Звісно, формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів не можливе в межах однієї дисципліни. Це тривалий процес, який вимагає уваги протягом усього навчання в університеті. Опановуючи педагогічні і методичні дисципліни, майбутні фахівці повинні отримати знання про тенденції інформатизації початкової освіти, психолого-педагогічні умови використання ІКТ у роботі з дітьми молодшого шкільного віку, принципи побудови уроків та виховних заходів із комп'ютерною підтримкою та ін.; набути вмінь складати електронні тести успішності, засобами ІКТ оформлювати документацію класного керівника, за допомогою гіпертекстових та мультимедійних технологій створювати електронні дидактичні засоби та ін.

Ефективність формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів залежить від низки педагогічних чинників, серед яких особливе місце посідає створення умов для інформатичної освіти, виховання мотивації до самовдосконалення, формування потреби в професійній досконалості. Також у процесі формування інформатичних компетентностей необхідно враховувати ймовірно можливі умови, у яких опиниться майбутній фахівець після закінчення ЗВО, тобто сформувати у нього здатність до адаптації до умов освітнього закладу. Серед таких умов, Л. Є. Петухова, О. В. Співаковський, виділяють: наявність комп'ютера у школі (у методичному кабінеті, бібліотеці, приймальній тощо); наявність комп'ютера, підключеного до Інтернету; наявність відео-проектора і комп'ютера або ноутбука; наявність комп'ютерного класу, що відповідає санітарно-гігієнічним вимогам для учнів молодших класів і відповідного програмного забезпечення; можливість роботи у комп'ютерній мережі з учнівських комп'ютерів [9, с. 6].

Результати досліджень багатьох науковців показують, що не слід розглядати поняття «інформаційна компетентність» суто як «комп'ютерна компетентність» чи «комп'ютерна грамотність», оскільки це однобоко визначає використання інформаційних та комп'ютерних технологій у роботі фахівця. На думку В. М. Барановської, для вчителя початкової школи інформаційно-комунікаційна компетентність, окрім комп'ютерної грамотності, та «технологічної компетентності» – вмінь працювати з програмним забезпеченням, включає «комунікаційну компетентність» (вміння здійснювати

пошук інформації, використовувати та оцінювати її, володіння технологіями комп'ютерних комунікацій) та інформаційно- методичну складову [10].

Звичайно, формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів неможливо здійснити в межах однієї дисципліни. Цей процес повинен продовжуватись протягом усього періоду навчання у навчальному закладі, адже невід'ємною складовою інформаційної культури майбутнього педагога є формування знань та розвиток умінь в галузі інформатики та інформаційно-комунікаційних технологій, необхідних для їх ефективного використання у навчальному процесі, формування інформаційної культури студентів; уміння орієнтуватися в інформаційному просторі, аналізувати інформацію, здійснювати рефлексію своєї діяльності та її результатів.

Майбутні педагоги повинні бути знайомі з можливостями, які надають ІКТ для організації навчального процесу в початковій школі: забезпечення зворотного зв'язку в процесі навчання; інтенсифікація процесу навчання, підвищення його ефективності за рахунок реалізації можливостей мультимедійних навчальних систем для наочного подання навчального матеріалу; підвищення унаочненості навчального процесу; забезпечення пошуку інформації з різноманітних джерел; інтеграція навчальних предметів та диференціація навчання; надання навчальній діяльності дослідницького, творчого характеру; індивідуалізація навчання для максимальної кількості дітей з різними стилями навчання та різними можливостями сприйняття; можливість моделювати досліджувані процеси або явища; організувати колективну й групову роботи; здійснювати контроль навчальних досягнень; створювати сприятливу атмосферу для спілкування.

Важливим компонентом інформатичних компетентностей педагога є також мотиваційна складова: інтерес до роботи, наявність поставлених цілей, а також готовність до вирішення проблем, креативність мислення, здатність до аналізу, потреба у саморозвитку та самовдосконаленні.

На нашу думку, основними умовами, що сприяють формуванню інформатичних компетентностей майбутніх вчителів початкових класів в умовах навчального закладу, є:

- достатня кількість практичних та лабораторних робіт, які передбачають використання комп'ютерної техніки;
- вивчення методики викладання профільних педагогічних та методичних дисциплін;
- наявність самостійної роботи з програмним забезпеченням для початкової школи, електронними навчальними матеріалами та веб-ресурсами;
- використання завдань для самостійної роботи, що передбачають пошук інформації в мережі Інтернет, засобів для спілкування та дистанційної освіти;
- освоєння студентами методики використання інформаційних технологій на різних етапах уроку.

Готовність майбутніх учителів до впровадження комунікаційних технологій у професійній діяльності залежить від психологічної та навчальної підготовленості студентів у галузі комп'ютерних технологій, готовності до інноваційної діяльності, належного рівня інформаційних знань. Навчальний процес в умовах навчального закладу слід організувати таким чином, щоб стимулювати бажання до опанування комп'ютерних технологій:

- на заняттях з методик вивчення дисциплін шкільного курсу необхідно створювати професійно орієнтовані завдання та ситуації, які мотивують до вивчення ІКТ;

- навчальний процес слід організувати з використанням технічних засобів, демонстраційних та дидактичних матеріалів, розроблених засобами ІКТ.

Важливим є застосування проектної діяльності, в процесі використання якої майбутній вчитель може інтегрувати знання, уміння із різних галузей науки, техніки, творчих галузей, створити, обробити та представити кінцевий продукт засобами комп'ютерної техніки. На нашу думку, саме проектна діяльність є потужним стимулом для організації дослідницької діяльності, дистанційного навчання та самонавчання.

Дослідження показує, що основними елементами формування інформаційних компетентностей майбутніх учителів початкових класів є:

- уміння користуватися комп'ютерною технікою, засобами для демонстрації;
- уміння використовувати відповідні програми для розробки та форматування текстових документів, створення презентацій та публікацій;

- уміння використовувати інформаційні технології для демонстрації аудіо- та відеоматеріалів;

- навички розробки тестових завдань та організації комп'ютерного тестування; уміння здійснювати аналіз табличних даних та графічне представлення інформації (побудова діаграм та графіків);

- навички у розробці власних електронних засобів навчального призначення (електронних посібників), інтерактивних дидактичних матеріалів (з використанням сучасних Інтернет-сервісів);

- уміння використовувати мережу Інтернет для вирішення педагогічних питань: організації пошуку, обміну та зберігання інформації, доступу до наукових та методичних даних, самоосвіти.

Висновки. Таким чином, в умовах інформатизації освіти підвищуються вимоги до рівня інформаційної підготовки майбутнього фахівця. Інформаційна компетентність вчителя початкової школи є провідною складовою фахової компетентності педагога, яка включає знання, уміння і навички набуття й трансформації інформації в педагогічній діяльності для якісного виконання професійних функцій. Сформовані інформаційні компетентності дозволять майбутньому фахівцеві вільно орієнтуватися в інформаційному просторі, якісно здійснювати професійну діяльність, творчо розв'язувати різноманітні

задачі педагогічної діяльності, створювати ефективні умови для розвитку особистості молодшого школяра в інформаційному суспільстві.

1. Радчук І. Інформатизація: поняття, сутність та значення. URL: <http://goo.gl/agRNNF>.
2. Михайлюк А. Ю., Сніжко М. В., Бігун Л. М. Про деякі напрямки інформатизації вищої освіти в умовах сьогодення. *Вища освіта України*. 2009. Додат. 4, том I (13). С. 457–463.
3. Співаковський О. В. Інформаційно-комунікаційні технології в початковій школі: навч.-метод. посіб. Херсон: Айлант, 2012. 385 с.
4. Петухова Л. Є. Особливості формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів. *Наука і освіта*. 2008. № 8–9. 271–274 с.
5. Коткова В. В. Педагогічні умови формування інформатичних компетентностей студентів – майбутніх учителів початкових класів. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2011. №2. URL: <http://www.journal.iitta.gov.ua>.
6. Долинський Є. В. Актуальність дослідження формування інформатичної компетентності майбутніх перекладачів як невід’ємної складової інформатизації суспільства. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2013. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnadps_2013_2_9.pdf.
7. Спирін О. М. Інформаційно-комунікаційні та інформатичні компетентності як компоненти системи професійно-спеціалізованих компетентностей вчителя інформатики. URL: <http://www.ime.edu-ua.net/em.htm>.
8. Головань М. С. Розвиток інформатичної компетентності студентів як педагогічної системи. *Педагогічні науки: збірник наукових праць*. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2008. 313–321 с.
9. Петухова Л. Є. Актуальні питання формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів. *Комп’ютер у школі та сім’ї*. 2011. № 1. С. 7–11.
10. Барановська В. М. Проблема формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів у педагогічній теорії. *Педагогічний дискурс*. Київ, 2011. 29–32 с.